

Harmadik generációs információs írástudás-fejlesztés a gyermeki életesélyek javításáért

A cikk a digitális szegénység problémakörének kutathatóságát állítja fókuszba. Nem kérdéses, hogy a versenyképesség fő tényezője nem a technológia, hanem az emberi tényező. Hogyan segíthetnek az infokommunikációs technológiák a szegénység és az információs szegénység felszámolásában? Hogyan csökkenthető a digitális megosztottság, és mi a szerepe ebben a folyamatban a különböző információs írástudásoknak? A súlyos kérdéseket konkrét kutatási terv és nemzetközi kitekintés egészíti ki.

Kulcsszavak: *szegénység, digitális, digitális megosztottság, információs írástudás*

Szerzői információ:

Z. Karvalics László, CSc., történész, információs társadalom kutató, a Szegedi Tudományegyetem Kulturális Örökség-és Humán Információtudományi Tanszékének egyetemi docense. Számos, információs társadalommal és információtudománnyal foglalkozó kurzus kidolgozója, szakkönyv és tanulmány szerzője. Kar Kiváló Oktatója (1999), Széchenyi-Ösztöndíjas (2000-től). Főbb kutatási témái: az információs társadalom születése, elméletei, az Internet kultúrtörténete, közoktatás és tudomány az információs társadalomban, tudás-alapú településfejlesztés.

Rab Árpád, PhD., végzettsége szerint kulturális antropológus és etnográfus, diplomáit az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen szerezte. Doktori címét a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskolájában szerezte meg, témája a számítógépes játékok jelentősége a digitális kultúrában. Immár két évtizede kutatja az információs társadalmat, azon belül szakterülete a digitális kultúra. A szerteágazó kutatások mellett kidolgozta a digitális kultúra kettős körének elméletét. 15 évig a Budapesti Műszaki Egyetem Információs Társadalom- és Trendkutató Központjában dolgozott, jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem adjunktusa, illetve az Óbudai Egyetem tudományos munkatársa. Egyetemi munkái mellett az INFONIA Alapítvány civil mentora, önkéntes munkája során az információs társadalommal kapcsolatos ismeretterjesztéssel foglalkozik, előadásokat tart jellemzően középiskolákban.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Rab Árpád, Z. Karvalics László, „Harmadik generációs információs írástudás-fejlesztés a gyermeki életesélyek javításáért”. *Információs Társadalom* XVII, 2. szám (2017): 69–77.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVII.2017.2.5>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Harmadik generációs információs írástudás-fejlesztés a gyermeki életesélyek javításáért

Az információs társadalom irodalmában mára majdnem banalitás, hogy a legfontosabb fejlettségi és versenyképességi mutatókat nem a sávszélesség, a számítógépes ellátottság vagy az internethasználat statisztikáiban kell keresnünk, hanem az *emberi tényezőben*: a képzettség/végzettség, a nyelvtudás, az élethosszig tartó tanulás, a kreativitás, az innovativitás, a csoportmunkára és a kooperációra való képesség, a művelődési szokások¹ környékén.

Mostanra azt is egyre nagyobb részletgazdagsággal látjuk, hogy a gyermekszegénység, az éhezés, az alultápláltság, a gyermekbántalmazás, a családon belüli erőszak, a fiatalkori traumák, a konfliktuskezelési deficit, az etnikai csoportok marginalizációja, a szerzett szociokulturális hátrányok és egészségi problémák miként fordulnak át a következő generációk munkaerő-piaci esélyeit, életminőségét és integrálhatóságát csökkentő, jól azonosítható hatásokba. S míg az információtechnológia akár néhány évente is újabb és újabb minőségi ugrásokat produkálhat, a gyermeki életesélyek deficit-típusai évtizedes kifutással termelődnek újra és újra.² Jól látható, hogy mindez már *nem szociálpolitikai*, hanem alapvető *versenyképességi és tudásvagyon-gazdálkodási* kérdés is: a munkaképes lakosság nagy hányada szorul az *alacsony érték-hozzáadású* munkakörök világába akkor, amikor az automatizáció és az újabb és újabb ipari forradalmak épphogy a *magas értékhozzáadást és felkészültséget* igénylő munkakörök és szakmák iránt támasztanak keresletet. De mindez nemcsak nemzeti, hanem helyi szinten is erősödő kihívásokat okoz: az *okos városok* irodalmában mind kimunkáltabb tézis az inkluzív, befogadó jelleg erősítésének követelménye, a jövedelmekben és életminőségben mért távolság és az ezzel összefüggő bizalomhiány csökkentése, amely nélkül nincsenek okos polgárok és nincs participáció. Ha mindezen nem sikerül változtatni, a fokozódó kilátástalanság-érzés, az együttműködés erősödő deficitje és az együttélés devianciái már középtávon is katasztrofális társadalom- és gazdaságpolitikai kényszerpályákra sodorják hazánkat, miközben újabb generációk kerülnek távol az információs társadalomtól.

¹ Különösen ez utóbbiak figyelemre méltók: már a legelső versenyképességi/readiness vizsgálatok is némiképp meglepték a technológia irányába elfogult elemzőket, amikor olvasási, könyv- és folyóiratkiadási, színházlátogatási és könyvtárhasználati statisztikákat is beépítettek a komplex indikátorok közé.

² Már csak ezért is érdemes például erős fenntartással kezelni azokat a domináns (és gyakran moralizáló) narratívákat, amelyek nem a *társadalmi-családi-szociokulturális és iskolai* meghatározottságokat, hanem a médiahatásokat, a médiaerőszakot, a cyber-addikciót, az online anonimitás veszélyeit vagy a számítógépes játékok elmagányosító erejét kívánják a veszélyek és a kedvezőtlen tendenciák elsődleges okaként megragadni, s elsősorban ezekről védeni meg a gyermeket. Ezzel óhatatlanul diszkontálják is az épp a digitális kultúrától remélhető emancipációs potenciált (a „pozitív oldalban” rejlő lehetőségeket), szisztematikusan távolítva a diskurzusokat a valódi beavatkozási pontoktól (családon belüli erőszak még eltökéltebb megfékezése, nyomorenyhítés, az intézményrendszer réseibe rendre belezuhanó szülők és gyermekeknek nyújtott valódi segítség, újragondolt óvodai és iskolai nevelési környezet).

Az információban gazdagok és szegények (info-rich, info-poor) több mint három évtizedes irodalma jól érezte, hogy az információtechnológia újabb generációi növelik majd a digitális szakadékot, s helyesen koncentráltak a társadalmi meghatározottságokra.³ Ám nem alkothattak előre képet arról, hogy milyen radikális módon tud *a személyes fejlődés, a korrekció, a társas kapcsolatok új minőségű támogatása és a társadalmi és tudástőke gyarapítása érdekében* is csatasorba állni ugyanez a technológia (mind kevésbé részleges hozzáférést biztosítva az emberiség egyetemes tudáskincséhez), ezt az oldalt ritkábban hangsúlyozták.

Természetesen mindez nem magyar, hanem világprobléma: ezért is emelhette az ENSZ 2015-ben elfogadott 2030 *Agenda for Sustainable Development* című alapidokumentumának fókuszába *a szegénység felszámolását* és a fenntartható jövőt. És fordítva is igaz: a digitális fejlesztési stratégiáknak (mint hazánk *Digitális Jövő*-programjának) mindenképpen foglalkoznia kell a digitális kirekesztettséggel, illetve azzal, miképpen járulhatnak hozzá az információtechnológiai fejlesztések a szegénység enyhítéséhez.

Ne feledjük: Magyarországon alig sikerült csökkenteni a makacsul újratermelődő *underclass* (a társadalom legszegényebb és leginkább reménytelenségbe sodródó csoportjának) nagyon magas belső arányait (amelyek az átlagot messze meghaladó módon rosszak az ország hátrányos helyzetű vidékein). 2014-ben a magyarok 16,6 százaléka, vagyis 1,7 millió ember szorult be a jövedelmi szegénységbe (Tárki), miközben 100 szegényből 34 gyerek vagy fiatalok: a hét év alatti gyermekek 42,2 százaléka él szegénységben (KSH). 130 ezer gyereknek kell szembenéznie az állandó nélkülözéssel, közülük nagyjából 50 ezer rendszeresen éheznek, s kétszázezerre tehető azon kiskorúak száma, akik időszakosan nem jutnak elegendő ételhez, vagyis krízishezők (Budapest Intézet, MTA és Magyar Máltai Szeretetszolgálat).⁴

Eközben azonban a digitális kultúra előretörése, az ismeretszerzési és közösségi terek átalakulása korrekciós megoldások, fejlesztő eszközök és környezetek olyan izgalmasan újszerű tárházát kínálja, hogy érdemes felvetni az alábbi kutatási kérdéseket:

- Vajon akkor is nyíllhat-e esély a hátrányok csökkentésére, ha a szegénység újratermelődik, és ezen nem sikerül átfogó gazdasági és társadalmi beavatkozás-sorozattal változtatni?
- Segíthet-e az információtechnológia és az avval összekapcsolt digitális pedagógia a hátrányokat átörökítő automatizmusok megszakításában, felülírásában? Mennyire előfeltétele mindennek, hogy induláskor valamilyen szintű nyomorenyhítéssel kapcsolódjon össze? Segíthet-e egyáltalán az információs kultúra a nyomorenyhítésben?
- Csökkenthető-e az általános műveltség, a gondolkodási és problémamegoldó készségek, a tanulási hatékonyság és fogékonyság, a kommunikáció-és kifejezőképesség,

³ Brit és amerikai kutatók már az internet forradalma előtt (Wilson 1987, Haywood 1995), leírták a jelenséget, a szó első előfordulása 1970-ből való. Röviddel ez után pedig már azt kellett konstatálniuk (Kagan 1999), hogy a szakadék (gap) további növekedésnek indult, és ennek áthidalására koncentrált stratégiai, politikai, társadalom- és gazdaságfejlesztési lépésekkel kell reagálni. Az információs világegyenlőtlenségeket érzékelve a hetvenes évek közepétől indult el az az akciósorozat, amely az „új információs-kommunikációs világrend” megteremtését tűzte ki célul, s amely jóidőig az UNESCO égisze alatt folyt, csúcspontjaként a híres MacBride-jelentéssel (1980).

⁴ Az adatok illusztrációs célúak, ám feltűnő, hogy a különböző kutatások eredményei egymáshoz erősen közelítő értékeket mutatnak.

az alkalmazkodó- és konfliktuskezelő képesség alacsonyabb szintjével jellemezhető *kognitív szakadék* a digitális tanulási- és tevékenységekörnyezetekben megnyíló újszerű személyes és közösségi élmények, ismeretszerzési módok, én-erősítő tapasztalatok, sokoldalú képességfejlesztés és a mindehhez egyénre és mikroközösségekre szabott megoldásokat kínáló segítő háttér révén?

Csakhogya a digitális kultúra nem csupán lehetőségeket, esélyeket, megoldásokat kínál, hanem maga is egyenlőtlenség-fokozó hatású. A hagyományos szociokulturális hátrányok ugyanis átköltöznek az információs térbe is, és a korábbi társadalmi szakadék többszintű *digitális szakadékká* transzformálódik. Hiába sikerül előrelépni az eszköz-ellátottságban vagy a hálózati hozzáférésben, ha a digitális tartalmak és tevékenységek nem gyarapítják az erőforrások vagy a megoldások készletét, ha nem erősödnek fel az integrációs mechanizmusok. S mivel a korrekcióban és a hátrányok kiegyenlítésében-csökkentésében a legfontosabb intézményi szereplő, az iskola is rendre csődöt mond, elkerülhetetlen, hogy a kutatási kérdések egy második körére is választ keressünk:

- Milyen esélyei vannak a gyermekkori digitális szakadék csökkentésének, ha más feltételek változatlanok? S mindez hogyan mérhető?
- Egyáltalán: melyek a magyarországi digitális szakadék fő jellemzői és okai a 14 év alatti gyermekek körében? Mindez milyen összefüggésben van más hátrányokkal, de főleg az általános iskolák közötti digitális szakadékkal?
- Melyek a digitális kultúra és az infokommunikációs eszközvilág azon tulajdonságai, amelyek mérhetően és igazoltan befolyásolni képesek az egyéni és kulturális életminőséget, a társas kapcsolatokat, a szokásokat, értékeket és képességeket – s ezeken keresztül a lehetőség-teremtést és a kitörési utakat?
- Melyek lehetnek a kulcsmechanizmusok? A személyes motivációs bázis megteremtése? Előrelépés az egyes információs írástudás-típusok fejlesztésében? A gyenge kötések számának növelése? A sikeresnek bizonyuló legjobb gyakorlatok gyors hazai adaptációja és implementálása?

Jól látható, hogy a válaszokhoz teljesen újfajta szakmai együttműködésre van szükség: a gyermekszegénységgel, a hátrányos helyzettel és a gyermeki életesélyekkel foglalkozó hagyományos (fejlődéslélektani, pedagógiai, szociálpszichológiai, szociálpolitikai stb.) diszciplínák mentén megtermelődött tudományos ismeretek, szakmai és szakpolitikai tudás illetve segítő praxis összekapcsolása a digitális kultúra és pedagógia, az információs írástudás, a big data, az internet-szociológia és a közösségi médiakutatás berkein belül létrejött eszközökkel, módszerekkel és megoldó erővel.

Mindevvel *új tudományos diskurzusok* teremtésére és művelésére nyílik mód, amely mellé *innovatív megoldási utak és eszközök* felkutatását, adaptációját, továbbfejlesztését, tesztelését és alkalmazását kell rendelni. A terület stratégiai érzékenysége és az erős beavatkozási igény miatt a tudományos eredményeknek mihamarabb *szakpolitikai ajánlásokká* is kell formálódniuk. A következő gondolatmenetek egy, a fenti igényeket kielégíteni képes kutatási tervhez való közelkerülést kívánják szolgálni.

Digitális megosztottság és harmadik generációs információs írástudások

Az információs írástudás fogalom a múlt század hetvenes éveinek közepén született meg, jelezve, hogy az írás, az olvasás és a számolás mellett egy negyedik alapképesség, az *információs környezetben való eligazodás képessége* is megérett arra, hogy a többiek mellé emelkedjen. Amikor a nyolcvanas évek közepén a számítógép, majd a kilencvenes évek végén az Internet kultúrája betört az iskolába és a mindennapokba, az információs írástudás korábbi formái (tájékozódás, térképolvasás, könyvtárhasználat, információforrások ismerete) mellé a számítógép-használat és az alapvető alkalmazói programok ismerete került, amelyhez a hozzáférés volt a kulcsszó.

Az információs írástudás második generációja azon képességekről szólt, amelyek birtokában hatékony módon lehetett a digitális erőforrásokat felhasználni: keresés, hálózati navigáció, ügyintézés, kommunikáció, saját tartalmak megjelenítése. Ekkorra már szinte minden információs tevékenység egységesedett a hálózati platformon.

A harmadik generációs írástudások világa akkor köszöntött be, amikor az információs műveleteket követve a mindennapi társadalmi gyakorlat egyre több eleme is „átköltözött” a virtuális térbe, a vásárlástól az álláskeresésen át a közéleti tevékenységek kifejtéséig. Ez a szakasz, amelyet az információs írástudás atyja „akció-írástudásoknak” nevez (Zurkowski 2014), azért bír különös jelentőséggel, mert az *egyéni és társadalmi cselekvések közvetlen hatékonyság-növelését* ígéri (az információs viselkedés támogatásától közvetett hatékonyság-növelés remélhető).

S mivel mind az első, mind a második szakaszban egyaránt mérhető volt a digitális szakadék két oldalán lévők közti különbség növekedése, majd csökkenése, a harmadik generációs írástudások sikeres fejlesztése azt ígérheti, hogy *lerövidül a kiegyenlítődés* folyamata, megfelelő módszertanok kialakítása, megismerése és elterjesztése révén. Ebben a munkában az első két szakaszra vonatkozó korrekciós megoldások, a közösségi hozzáférés, a hátrányos helyzetű gyerekek, családok és települések internethasználatát támogató hazai programok valamennyi tapasztalata beépíthető.

A harmadik generációs írástudások közül az alábbiakkal lesz szükséges kiemelten foglalkozni:

- Játék-írástudás (*game literacy*)⁵
- Tudományos írástudás (*scientific literacy*)⁶
- Egészségügyi írástudás (*health literacy*)⁷
- Részvételi írástudás (*participative literacy*)⁸

⁵ Számítógépes környezetben: komoly játékok (serious games), amelyek a játékélményen túl képességfejlesztést, egyéni és csoportos készségek és jártasságok fejlesztését, közös célok megvalósítását is kínálnak, erősítve a hátrányos helyzetből való kitörést, a tanulást, továbbtanulást, pályaválasztás motivációit. Nem számítógépes környezetben: táblás játékok, mint pedagógiai környezetek, gyerekpszichodráma-foglalkozások, terápiás drámajáték.

⁶ A Zsolnai-féle zalai akciókutatás eredményei mai napig felhasználhatóak. Bármikor újraindíthatóak, akár több kistélepülés iskoláival, tanáraival és diákjaival közösen olyan programok, amelyek során a diákok új tudományos ismeretek létrejöttéhez járulnak hozzá a számukra kiadott kis feladatok (microtasking) ellátásával és az eredmények egyesítésével. Eközben a gondolkodásfejlesztés révén az általános tanulmányi eredmények javulása remélhető.

A fentiekén túl vizsgálatra érdemes egy alaposan kutatott (pénzügyi írástudás - *financial literacy*) és két újként azonosított (pszichológiai írástudás - *psychological literacy* és jövő-írástudás - *futures literacy*) írástudás-forma fejlesztésében rejlő lehetőségekkel is foglalkozni (Z. Karvalics 2014). Ezekén a területeken nemcsak elmélyült és előremutató, nemzetközi porondon is újszerű kutatások előtt nyílt meg tér, hanem ezek eredményei azonnal hasznosíthatóak terepmunkában is: az egyes írástudás-formákkal kapcsolatos tudás, illetve módszertanok szerves részét képezhetik egy régóta időszerű terepkutatásnak, ahol az érintett szakemberek és kutatók a helyszínen próbálják ki az eszközöket, illetve a saját fejlesztéseket.

A digitális megosztottság hazai helyzetét és dinamikáját egy szakmai műhelymunka elindulása esetén a hagyományos kérdőíves kutatás mellett érdemes a Nagy Adat (Big Data) által frissen megnyitott kutatási eszközökkel is feltárni,⁹ s mindezt klasszikus akciókutatási környezetbe helyezni. Az Óbudai Egyetem Digitális Kultúra és Humán Technológia Tudásközpontja egy ilyen program terveit készítette elő.¹⁰ Mielőtt azonban ennek részleteit ismertetnénk, érdemes körbenézni a nemzetközi legjobb gyakorlatok világában: miről üzennek a megvalósult programok?

A nemzetközi szakirodalom és az ebbe a tárgykörbe sorolható projektek áttekintésének eredménye csalódást keltő. Nagy részük a szegénység kontextusában elsősorban és túlnyomórészt az infokommunikációs eszközökhöz való *hozzáférés* lehetőségét jeleníti meg. A megoldás útját az olcsó vagy ingyenes eszközökben és a hozzáférési pontokban látják. Alapvetően tehát az infrastrukturális kiindulópontoknál „megáll a tudomány”, a (minőségi) tartalom legtöbbször elő sem kerül. Ahol a szegények tudásáról, képzettségéről beszélnek, ott homogén csoportként kezelik őket, és általános kategóriákkal operálnak, nem fókuszálnak az információs írástudás különböző formáira. A „digitális szegénység” fogalmát nem használják, az infokommunikáció alapeszközeire – némiképp átgondolatlanul – a hagyományos szegénységből való kitörés leglátványosabb médiumaként tekintenek.

Egy kisebbségben lévő megközelítésmód felismeri az információszeget, és az azonosított problémátípusokat oktatással, képzésekkel, vagy az eszköz-központú akciókra (is) támaszkodva igyekszik megválaszolni. Valamennyi esetben megfigyelhető azonban a szegények differenciálásának, helyzetük mélyebb megértésének, és a valódi lehetőségek felmérésének hiánya – aminek okát elsősorban a mérnöki szemléletmódban látjuk.

Hogyan lesz pénze egy szegénynek attól, hogy van okostelefonja? Mit kellene neki pontosan megtanítani, hogy kitörhessen a csapdájából? Hogyan reagálnak erre az adott társadalom szegénynek nem tartott rétegei? Kifejezetten hiányzik a kapcsolatok és hálózatok

⁷ Egészségtudatosság, a testi és lelki egyensúlyzavarok felismerését, terápiás megoldások keresését elősegítő – a korcsoport sajátosságait figyelembe vevő – ismeretek fejlesztése.

⁸ Online demokráciaeszközök (társadalmi szoftverek), moderált párbeszéd és viták, közösségi applikációk, cselekvés-szervezés, közös akciók szervezése, kölcsönös információszolgáltatás – kísérleti megoldások bevezetése és a használat monitorozása.

⁹ Érdemes egyidejűleg felkészülni arra, hogy a remélt eredmények további, jól azonosítható célcsoportokra is alkalmazhatónak, kiterjeszthetőnek tűnnek (állami gondozottak, fiatalok bünelkövetők, fogyatékkal élő gyermekek).

¹⁰ A koncepció strukturált, ütemezett, erőforrásokat is tartalmazó részletes dokumentációja is rendelkezésre áll. Egy akadémiai pályázatra készült el, 2016 őszén. Támogatást azonban máshonnan kell majd kapnia, ha el kívánjuk indítani.

világának megjelenése és támogatása, úgyszintén a szegények differenciálása, célzott támogatása, és elkötelezett felemelése és integrálása abba a társadalmi osztályba, ahová tartozni szeretnének. Másképpen: annak a tudástömegnek az importálása, amelyet a szegénységkutatások a predigitális világgal kapcsolatban már korábban, magas színvonalon megtermeltek.

Jellemző, hogy a témakör legtöbbet hivatkozott dokumentuma, a World Economic Forum 2015-ös Global Information Technology jelentése teljes mértékben az infrastruktúra felől közelít. Megállapítja, hogy erős a korreláció az infokommunikációs eszközök használata és a szegénység között, és kiemeli, hogy a szélessávú internet multiplikátor jelleggel képes változtatni a gazdasági helyzeten. Részletes és pontos adatokkal írják le a világ jelenlegi helyzetét, de elfeledkezni látszanak arról, hogy a szélessávú internet nem alternatíva a fejlődő országok lakói jelentős hányada (és a fejlett országok szegényei) számára sem.

A digitális szegénység fogalomköréről és megértéséről mindmáig az egyik legalaposabb munka is már közel tíz éves (Galperin és Mariscal 2007). Nemcsak a fogalmi környezetet és a mérhetőség lehetőségeit járják körül, hanem összetett számolási műveletekkel próbálják objektív vizsgálatok tárgyává tenni ezt a nehezen megfogható területet. Példáértékű az a holisztikus szemlélet, ahogyan a digitális szegénység változóit messze az IKT-eszközökön és az anyagi ellátottság indikátorain túl szemlélik. A fizikai, társadalmi és gazdasági változók mellett számításba veszik például az információ- illetve gondolatcsere mennyiségét és minőségét is. Az összetett fogalmi megközelítés mellé jóval szűkebb gyakorlati példák is elértek. Többen érintették például a távközlési szektor árainak és szolgáltatásainak összehasonlító elemzését, vagy a szektor szabályozását és a mobil eszközök elterjedésének következményeit. Jellemző, hogy a 162 oldalas kötetben mindössze fél oldal jutott arra, hogy a telekommunikációs hozzáférés gazdasági vagy szabályozási kérdésein túl a kialakuló új hálózatiságban rejlő lehetőségekkel foglalkozzanak.

A kulcsszerepbe emelkedő mobil eszközök révén elérhetőek azok is, akiknek nincsen más lehetőségük az internethez való kapcsolódásra. A Sparrow projekt (Kline 2017) virtuális szolgáltatóként nagyon olcsó telefon- és mobilinternet előfizetéseket kínál a célcsoportja (évente 30 000 dollárnál kevesebbet kereső amerikai polgárok) számára. S noha a projekt irányítói tisztán látják, hogy a hozzáférés biztosítása önmagában nem elég, a részvételt is növelni kell, de ennek megállapításának túl valódi lépéseket nem tesznek.¹¹

Ennek lehetőségeire mutatnak példát Manchester város szakemberei. A digitális szegénység felszámolásában a hozzáférés-problematikán túllépve azt a kérdést tették fel, hogy milyen projektekre van szükség a Manchester régióban élő több mint másfélmillió szegény életének megváltoztatására (a minimálbér növelésén túl)? Ezek többsége kizárólag mobilon keresztül fér hozzá az internethez, viszont számos weblap nem reszponzív még, nehézkesen, vagy egyáltalán nem érhető el mobil készülékeken. Ezen a helyzeten változtatni (a honlapokat automatikusan így építő ingyenes CMS rendszerek korában) már nem is technológiai kihívás. A régióban több mint százezer ember vette például igénybe az ételosztás ekképpen megnyíló lehetőségét.

¹¹ A csatlakozók olcsó okostelefonok közül választhatnak (bár újgenerációs iPhone-ok is vannak a választékban), a legolcsóbb 10 USA dollár, a legolcsóbb havi előfizetés pedig havi 50 USA dollár körül mozog. A Sparrow mobile for all projekt honlapja: <https://sparrowmobile.com>

Először ugyancsak informatikai problémának tűnik, de annál jóval messzebb mutató feladat a szegények adatainak összegyűjtése és térképen való vizualizálása. Ennek segítségével terveznek differenciált, pontosan célzott programokat indítani a későbbiekben, a hozzáférők számát és a „szolgáltatás” minőségét a crowdsourcingban rejlő lehetőségekkel növelve meg.¹²

Sem az írástudás-formákra, sem annak gyermek-specifikus formáira épülő nemzetközi gyakorlat nem „forog” az információs szegénységgel foglalkozó oldalakon, noha közismert, hogy egy-egy műveltségi területen folytak már érdekes kísérletek (például a pénzügyi vagy a tudományos írástudást középpontba állítva). Emiatt készítettük el egy hazai terepmunka koncepcióját.

Akciókutatás Endrefalván¹³

Az előző fejezet lábjegyzetében megemlítettük, hogy a koncepció teljes mértékben kidolgozott mind tartalmi, mind költségvetési, mind projektvezetési szempontból. Az alábbiakban néhány mondatban az elméleti megközelítés magját mutatjuk be, ezzel is jelezve, véleményünk szerint milyen sokrétűen, összetetten és finomhangolva kell a digitális szegénység programjait kivitelezni a jövőben.

Nógrád megye szécsényi járásában, egy tipikus kistelepülésen a kutatócsoport tagjainak és külső szakembereknek a komplex együttműködésével néhány kiválasztott gyerekcsoport, illetve mikroközösség (család, szülők, osztályok és pedagógusok) esetében szeretnénk megvizsgálni a digitális szakadék dimenzióit és a(z eltérő intenzitású) beavatkozások eredményeként beálló változásokat. Az elsődleges színteret az iskola és a település közösségi terei jelentik, ahol az internethozzáférésnek és a digitális technológiának/tartalmaknak az általános műveltségi/tanulási hátrányokat csökkentő használatával kapcsolatos kísérleti munka javarészt folya.

Az akciókutatást négy szintű tervezéssel készítjük elő: a program koncepcionális felépítése, majd a fejlesztési módszerek tudományos megalapozása után adaptáljuk az elvi programot az adott településre, s végül a csoportos egyéni és fejlesztési tervek készülnek el.¹⁴

A kutatást teljes és komplex állapotfelmérés előzi meg (a kognitív, szociális stb. készségekről és tudásokról, az egészségi állapotról, a családi háttérrel, illetve a háttérrel különbözőségről), és ugyanezeket az indikátorokat vizsgáljuk meg és hasonlítjuk össze a kontrollcsoportokéval az akciókutatás végén.

¹² Reason Digital. *How technology can help reduce poverty* <https://reasondigital.com/insights/how-technology-can-help-reduce-poverty-2/>

¹³ Az elsődleges akciókutatás helyszíne mellett a kontrollcsoportok és a horizontális programok miatt szükséges további néhány település (Rimóc, Nógrádszakál, Magyargéc) beemelése a program indulásakor. Olyan települések lesznek az elsődleges célpontok, ahol 2018-ban majd működő tanodát vagy elkötelezett iskolai partnert találunk. Lesz köztük erősebben integrált és szegregátumokat tartalmazó falu is.

¹⁴ A kutatás megszervezésében a hazai előzmények mellett elsősorban az évtizedes tapasztalatokat felhalmozó Harlem Childrens' Zone tapasztalatait használtuk fel. Lásd: <http://hcz.org/about-us/> és <http://www.heritage.org/research/reports/2013/03/assessing-the-harlem-childrens-zone>

Négy kísérleti csoportot indítunk, amelyben elsősorban felső tagozatos diákok vannak. Mivel a négy év alatt ki és be is lépnek ebbe a korosztályba (illetve az iskolába és iskolából), a programban eltöltött idő is összehasonlítható alap és kontrolltényező. Valamennyi helyen ugyanazokkal az elvekkel és módszerekkel avatkozunk be:

- A csoport minden tagja *egyénre szabott, komplex szolgáltatáscsomagot* kap.
- Minden csoportban az *alapkompenciák intenzív fejlesztése és közösségfejlesztés* is megvalósul (a csoportthatás minden fontos elemével: közös tevékenység, közös játék).
- Az *első csoportban nincs digitális modul*, a második csoport első generációs, a harmadik első és második generációs, a negyedik első, második és harmadik generációs írástudás-formákra épülő mentori tevékenységben részesül.
- Mérjük a kiinduló állapotokat, a bemenetet, az előrehaladást és a kimenetet. Az értékrend- és rétegződésvizsgálatok esetében megszokott független változók mellett elemezzük a kapcsolati hálózatot (munkahelyi, családi, baráti viszonyok, a társas érintkezés formái), az információszerzés mintázatait, az információ-felhasználás technikáit, a digitális kultúra immerzitását, a (nem csak anyagi jellegű) szegénység különböző dimenzióit. A mérőföldkövek esetén kvalitatív (mélyinterjúk) és kvantitatív (kérdőíves felmérés) adatfelvételre is sor kerül, mind a vizsgálati, mind pedig a kontrollcsoportokban.
- Szigorúan követjük, mérjük és becsüljük a költségeket, fejlesztési területekre lebontva (gondosan elkülönítve a kutatás azon költségeit, amelyeket egy megismételt kísérlet vagy a program kiterjesztése esetén már nem kellene elkölteni). Mindez a program (és a digitális technológia alkalmazásában előállt jobb tárgyi és személyi feltételek, új tevékenységek egyes elemeinek) fenntarthatósága, adaptálhatósága és a szakpolitikai ajánlások miatt is különösen fontos.
- Az akciókutatás négy fő helyszíni jelenlétét igényli, ők szinte „kihelyezve” szervezik a szolgáltatásokat és a programokat. A tanoda-partnerség azért fontos, mert kevesebb emberre van szükség és magasabb bizalmi és előkészítettségi szintről indulhatunk.
- Törekszünk kiegészítő forrásszerzésre, partner-szervezetek és önkéntesek bevonására.
- Építünk a hét éve működő szécsényi kistérségi komplex mintaprogramra.¹⁵

A programot a csatlakozó partnerek kompetenciái és preferenciái mentén formáljuk tovább. Hiszünk abban, hogy – amiként Csótó (2017) kimutatta – az információs írástudás-fejlesztésen keresztül a *cselekvőkészség megemelt szintje érhető el*, ellensúlyozva a marginalizáltság-érzetből táplálkozó deprivációformák pusztító közösségi hatáskövetkezményeit.

¹⁵ http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=182

Irodalom

- Csótó Mihály, „Aki (információ)szegény, az a legszegényebb? Az információs szegénység megjelenési formái”, *Információs Társadalom*, XVII. évf. (2017) 2. szám, 8-29. old.
<http://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVII.2017.2.1>
- Galperin, Hernan and Judith Mariscal (eds.), *Digital poverty* International Development Research Centre, Ottawa, Kanada, 2007. <http://dx.doi.org/10.3362/9781780441115>
- Haywood, Trevor, *Info-Rich - Info-Poor: Access and Exchange in the Global Information Society*, Bowker Saul, London, 1995.
- Kagan, Alfred (ed.), *The Growing Gap between the Information Rich and the Information Poor, both within Countries and between Countries – A Composite Policy Paper*, IFLA, 1999.
<http://eric.ed.gov/?id=ED441452>
- Kline, Maureen, *America's Growing Digital Poverty, and What One Company is Doing About It, Inc.com*, 7 September 2017, <https://www.inc.com/maureen-kline/one-companys-answer-to-digital-poverty.html>
- Z. Karvalics László, „Digitális kultúra és pedagógia: a történeti metszéspontoktól az információs írástudások új generációjáig” In: *Polgári nevelés – Digitális oktatás*, Magyar Nyelvstratégiai Intézet, 2014, 68-84. old.
- Zurkowski, Paul G., *From 40 Years of Information Literacy to 40 Years of Action Literacy*, Critical Thinking Press, 2014.
- Wilson, Alex, “The information rich and the information poor”, *Aslib Proceedings*, Vol. 39. (1987) Issue 1. pp. 1-6. <https://doi.org/10.1108/eb051034>
- World Economic Forum, *The Global Information Technology Report 2015*
http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_IT_Report_2015.pdf